

Van saai tot fraai

José Vandekerckhove

De doorlopende leerlijn 'opvoeden tot literaire competentie' is zonder al te veel inspanning in de leerplannen terug te vinden. In de eerste graad wordt een aanzet tot literaire competentie gegeven: de leerlingen lezen tekstervarend. In de tweede graad lezen ze daarnaast ook tekstbestuderend en maken ze kennis met het begrippenapparaat dat nodig is om over literaire teksten te spreken. In de derde graad komt daar als kers op de taart tekstbeoordelend lezen bij. Hier wringt echter soms het schoentje. De leerlingen beschikken vaak niet over de nodige tools om voldoende gevarieerd hun literair oordeel te staven of te verwoorden. In dit artikel begeven we ons op het pad van de literaire receptie of de receptie-esthetica. We treden het rijk van de letterkunde of literatuurwetenschap binnen, meer bepaald dat van de empirische literatuurwetenschap, waarin verschijnselen in de literatuur en bij lezers, o.a. het lezersgedrag, empirisch onderzocht worden.

In het eerste deel van het artikel dat voor de leraar bestemd is en dat we 'handleiding' hebben genoemd, verdiepen we ons in de theorie van Boonstra (1979). We illustreren het theoretisch kader geregeld met concrete voorbeelden. In het tweede deel dat we 'leerboek' hebben genoemd, tonen we aan de hand van een stappenplan en concrete voorbeelden uit de klassenpraktijk en de recensiewereld hoe je de leerlingen tools kunt aanreiken, zonder dat ze het theoretisch kader hoeven

te kennen, om tekstbeoordelend sterker uit de hoek te komen. We ronden af met een oriënterings- en voorbereidingskader dat tot een degelijke recensie zou moeten leiden.

EEN DÉJÀ-VU

Het onderstaande klassengesprek is gefingeerd, maar het hoeft geen betoog dat het langs Vlaamse wegen al meermaals gehoord werd.

LK: *Wat vond je van deze roman?*

LL: *Saai!*

LK: *Kun je me ook zeggen waarom?*

LL: *Dat boek is vervelend. Ik lees dit soort boeken niet graag.*

LK: *Waarom niet? Wat verlang je dan wel van een boek?*

LL: *Dat het niet te dik is.*

Als de leraar in een socratische bui verkeert, kan hij de leerling er misschien toe brengen zijn oordeel explicieter te formuleren.

LK: *Heb je nog nooit een boek graag gelezen?*

LL: *Toch wel: 'De helaasheid der dingen'.*

LK: *Waarom?*

LL: *Omdat het soms humoristisch is.*

LK: *Is dit de enige reden?*

LL: *Neen, ook omdat het precies echt is. Mensen die zo zuipen. Dat bestaat. Er woont zo'n zatlap in mijn straat.*

Ergens op de planeet Aarde zou het gesprek ook als volgt kunnen verlopen:

LK: *Wat vond je van deze roman?*

LL: *Ik vind het een fijn boek. Ik hou van verhalen vol avontuur en spanning. Als ze daarbij nog stilistisch goed geschreven en vlot leesbaar zijn, zoals dit boek, dan is het helemaal prima. Ik zal een kort voorbeeldje geven van een passage die me bijzonder goed bevallen is. ...*

Een utopie (of volgens anderen een nostalgie)? We zijn ervan overtuigd dat je de leerlingen, mits je ze een hanteerbaar referentiekader en de nodige tools bijbrengt, een

hele stap vooruit kunt helpen bij het expliciteren, zowel schriftelijk als mondeling, van hun 'literaire receptie'.

DEEL 1: HANDLEIDING

VAN MOOIJ TOT BOONSTRA

Het model van Mooij (1973, 1979) is al in menig leerboek te vinden geweest. In zijn receptie-onderzoek 'De motivering van literaire waardeoordelen' vertrekt hij vanuit argumenten die literaire critici in hun recensies hanteren. Hij onderscheidt zes hoofdgroepen van argumenten:

GROEPEN VAN ARGUMENTEN	
Realistische (of mimetische) argumenten	De criticus vraagt zich af of er een duidelijk verband is met de realiteit.
Emotivistische argumenten	Er wordt onderzocht of het werk aangrijpend, beklemmend, meeslepend, fascinerend, een pageturner... is.
Morele argumenten	Het werk wordt beoordeeld op basis van morele aspecten die de criticus goed- of afkeurt. <i>(Hier raken we aan het domein van de censuur.)</i>
Structurele argumenten	Er wordt nagegaan of het werk goed opgebouwd is, of het een goede structuur heeft.
Intentionele argumenten	De vraag wordt gesteld of de schrijver al dan niet zijn bedoelingen heeft gerealiseerd. Een dubbelzinnig argument: wat is er het eerst, de kip of het ei? Met andere woorden, leidt de intentie tot het werk of leidt het werk tot de intentie?
Vernieuwingsargumenten	Er wordt nagegaan of het werk origineel is, taboes doorbreekt, nieuwe vormen ontwikkelt...

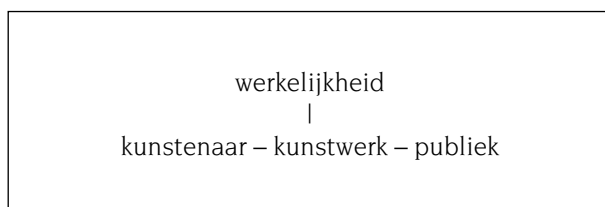
Dit model van Mooij is goed en hanteerbaar, maar terzelfder tijd beperkt. Boonstra (1979) verfijnde en vervolgde de indeling van Mooij. De indeling van Boonstra is dus niet recent, maar in onderwijsland wel grotendeels onbekend. Ze komt bij mijn weten ook niet in leerboeken aan bod.

Vanzelfsprekend werd ook de indeling van Boonstra in de voorbije 30 jaar geregeld aan kritiek onderworpen. Zo is volgens Harry Bekkering op www.dbnl.org onder andere een punt van kritiek dat dit model niet voor poëzie bruikbaar is, maar alleen voor roman en toneel. Het is in die zin dus ook onvolledig. Het model wordt verder a-historisch genoemd en alleen

geschikt voor een klein corpus van teksten die bovendien alle gering van omvang moeten zijn. We gaan niet verder op die tegenargumentatie in. Die kritiek – is er niet op alles kritiek mogelijk? – mag ons echter niet afhouden van een grondiger studie van het model van Boonstra. We geloven vast dat er voor het literatuuronderwijs in de derde graad secundair aso-tso-kso wel degelijk muziek in zit.

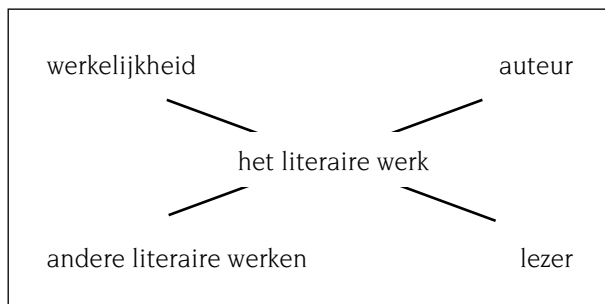
DE (SUB)CATEGORIEËN VAN BOONSTRA

Boonstra gaat uit van het schema van Abrams (1973):

Op basis hiervan kunnen vier theorieën over kunst onderscheiden worden. Er zijn de *mimetische* theorieën waarbij de relatie tussen het kunstwerk en de werkelijkheid centraal staat. Bij *pragmatische* theorieën staat de relatie tussen het kunstwerk en het publiek dat er kennis van neemt in het middelpunt. Een derde groep bestaat uit de *expressieve* theorieën. Hier wordt de relatie tussen het kunstwerk en de maker ervan, de kunstenaar, geaccentueerd. Tot slot zijn er nog de *objectieve* theorieën, waarbij het kunstwerk niet beschouwd wordt in relatie tot iets buiten het kunstwerk, maar als een autonoom, op zichzelf staand geheel.

Boonstra voegt aan deze vierdeling van Abrams nog een vijfde belangrijke hoofdcategorie van argumenten toe, namelijk deze waarbij het literaire werk wordt beoordeeld in relatie tot andere literaire werken. Dit kunnen we schematisch als volgt voorstellen:

Binnen de vijf hoofdcategorieën onderscheidt Boonstra verschillende subcategorieën. We hebben het overzicht her en der met verduidelijkende voorbeelden aangevuld.

Mimetische theorieën

Argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt in relatie tot de (waarneembare en ideale) werkelijkheid:

Afspiegelingsargument

Dit argument gaat uit van de opvatting dat literatuur de werkelijkheid waarheidsgetrouw moet weergeven. Er wordt een vergelijking gemaakt met de werkelijkheid. De criticus gaat het boek waarderen omdat het bijvoorbeeld geloofwaardig, waarschijnlijk, overtuigend, levensecht of historisch verantwoord is.

Literatuur die op dit afspiegelingsargument inspeelt, wordt heden ten dage erg gesmaakt. Denk aan de vele biografieën, autobiografische romans of intieme literatuur tout court die gepubliceerd worden. Een filmisch verlengstuk hiervan vinden we in de tegenwoordig uiterst populaire biopics (*The Motorcycle diaries*, *Mohammed Ali*, *Johnny Cash*, *Ray Charles*...).

In *De zwarte met het witte hart* van Arthur Japin kom je veel te weten over de (deels racistische) opvattingen in de hogere kringen in de negentiende eeuw.

In films als *De helaasheid der dingen* wordt er ronduit voor het dialect gekozen omdat dit type mensen in werkelijkheid ook dialect spreekt.

Abstraheringsargument

De criticus kan echter ook waarderen dat de auteur afstand neemt van de werkelijkheid. Men verwacht van de auteur dat hij de werkelijkheid zodanig verandert, door weglatingen en overdrijvingen, dat het incidentele en persoonlijke een algemene of symbolische waarde krijgt.

Een voorbeeld hiervan is José Saramago's *Stad der blinden*. Een mens wordt in de realiteit uiteraard niet zo maar blind om een tijd later weer te kunnen zien. Saramago zegt in dit boek à la Malraux iets over de 'condition humaine'. De mens die tot grootse daden in staat is, is ook in staat tot de laagste daden en voor deze 'conditie' is hij vaak blind.

Engagementsargument

De criticus zal een boek goed vinden omdat het blijkt geeft van engagement, van betrokkenheid bij de sociale of politieke actualiteit.

Het zal wel een eeuwig twistpunt blijven of literatuur zich al dan niet met de maatschappij moet 'bemoeien', geëngageerd moet zijn. De discussie wordt vandaag gevoerd en ze werd bijvoorbeeld ook al in 1969 gevoerd. We denken daarbij aan de interviewbundel van Fernand Auwera, die de passende titel kreeg *Schrijven of schieten*. Of aan 'Schop de mensen tot zij een geweten krijgen', de oproep tot engagement waarmee Louis Paul Boon de eerste editie van *Mijn kleine oorlog* (1947), een bundeling van krantenkronieken en notities over de oorlogsjaren, afsloot.

Moreel argument

De criticus waardeert een boek omdat het een morele boodschap uitdraagt waar hij het mee eens is; of omgekeerd – net niet.

Thomas Vaessen, hoogleraar aan de Universiteit Amsterdam, schrijft in zijn recent boek (2009) *De revanche van de roman*: “Iets vergelijkbaars speelt bij de receptie van Arnon Grunbergs ‘Onze oom’. Ook hier lopen sommige recensenten met een wijde boog om de inhoud van deze oorlogsroman heen. ‘Grunberg zoekt het in zijn nieuwe roman niet meer in de literatuur’ schrijft bv. Kees ‘t Hart in *De Groene Amsterdammer*. In plaats daarvan komt Grunberg aanzetten met ‘dor pamflettenproza’ waarin ‘eenduidige morele boodschappen’ zijn verwerkt, proza dat ‘t Hart vooral herinnert aan het slechtere jeugdboek.”

Helemaal leuk wordt het als we lezen wat er in *De Boekengids* van 1927 over Cyriel Buysse verscheen: “Buysse is de type van den perversen dekadent, den cynieken antiklerikalist, den vuilschrijver die aast op passies, de letterkundige die Vlaanderen zijn eerlijken naam en zijn zaak meer kwaad heeft gedaan. Wie respect heeft voor zich zelf en rein wil blijven, rake nooit een boek aan van dezen auteur...”

Pragmatische theorieën

Argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt in relatie tot de lezer:

Emotioneel argument

Een criticus kan zijn oordeel baseren op het feit of er al dan niet emoties opgewekt worden bij het lezen van de tekst. Uitspraken zoals ‘het bekleemde me’ of ‘het kon me niet boeien’ wijzen op gebruik van het emotionele argument.

Identificatieargument

Het identificatieargument is verwant met het emotionele argument omdat er ook sprake is van inleven en meeleven. Bij het identificatieargument gaat het er echter om dat de lezer zichzelf herkent in het literaire werk.

Didactisch argument

Ten slotte is er nog het didactische argument. Men gaat het boek waarderen naargelang het de lezer op het gebied van kennis of ervaring verrijkt. Een criticus maakt gebruik van het didactische argument als hij bijvoorbeeld een boek prijst omdat er iets uit te leren valt, omdat het tot nadenken stemt of tot bepaalde inzichten leidt.

We verwijzen hier graag naar de zeer recente debuutroman van Reif Larsen *De verzamelde werken van T.S. Spivet* (2009). We plukken een ingekorte passage uit een recensie: *“Lezers die geïnteresseerd zijn in Darwin, Newton en traagheid, Everett en de multiversumtheorie zullen er ook van genieten. Ik voelde mijn verstand groeien tijdens het lezen.”*

Expressieve theorieën

Argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt in relatie tot de auteur:

Expressief argument

Het expressieve argument gaat ervan uit dat ieder boek de uitdrukking is van een persoonlijkheid en dat een literair werk een middel is om daarmee kennis te maken. Men gaat een boek dus beoordelen naar de mate waarin de persoonlijkheid van de auteur erin tot uitdrukking komt.

Toen Coetzee in 2003 de Nobelprijs voor literatuur won, was niet iedereen daarover opgetogen. Colin Bowel, uitgever en ex-collega van Coetzee aan de universiteit van Kaapstad bestempelde Coetzee als *“een prutser, een nepfiguur, een waardeloos schrijver, een racist, een vrouwenhater, een landverrader en zelfs een harteloos ijskonijn”*. Zo iemand kan uiteraard geen goede boeken schrijven, laat staan een Nobelprijs winnen.

Ook in veel recensies over romans van Haruki Murakami komt het expressieve aspect vaak terug, zij het hier dan meestal in positieve zin. *“Via zijn boeken ontdek je zijn boeiende persoonlijkheid”*, lees je wel eens.

Intentioneel argument

Iedere auteur heeft tijdens het schrijven een bepaald doel voor ogen. Laat hij zich daar expliciet over uit, dan vergelijkt de criticus het literaire werk met de ware bedoelingen van de auteur. Meestal blijven de bedoelingen van de auteur echter impliciet en baseert de criticus zich op de door hemzelf bedachte of afgeleide bedoelingen van de auteur. Op deze manier kan men eigenlijk ook informatie verkrijgen over de literatuuropvatting van de criticus.

Argument van auteurspoëtica

De criticus gaat hierbij een verband leggen tussen de literatuuropvatting van de auteur en het literaire werk van diezelfde auteur, gebaseerd op uitspraken die deze auteur gedaan heeft.

Met *Het schervengericht* begeeft A.F.Th. van der Heijden zich in de zone waar fictie en werkelijkheid samenkomen, in een literair genre dat zich 'friction' of 'faction' laat noemen en dat nauw aansluit bij zijn literaturopvattingen.

Objectieve of autonomistische theorieën

Argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt als autonoom geheel:

Compositorisch argument

Wanneer een criticus gebruik maakt van een compositorisch argument gaat hij ervan uit dat een literair werk op een bepaalde manier moet zijn opgebouwd of dat een boek een goede structuur moet hebben. Een criticus kan bijvoorbeeld een werk als een samenhangend geheel waarden of juist vinden dat het helemaal geen samenhang hoeft te vertonen.

De Aanslag van Mulisch bijvoorbeeld werd alom geprezen om zijn duidelijke en klassieke compositie.

Stilistisch argument

Het stilistische argument heeft betrekking op de stijl, het taalgebruik, de zinswendingen en het woordgebruik. Bij het stilistische argument kunnen de eisen die door verschillende critici gesteld worden uiteraard zeer uiteenlopend zijn.

We denken hierbij aan een stilistisch meesterwerk als *Paravion* van Hafid Bouazza, die het trouwens helmaal niet verhuult dat hij à la Flaubert steeds op zoek is naar 'le mot juste'.

Argumenten waarbij het literaire werk beoordeeld wordt in relatie tot andere literaire werken

Originaliteitsargument

Maakt de criticus gebruik van het originaliteitsargument, dan zal hij het literaire werk waarderen omdat het zich volgens hem door originaliteit van andere boeken onderscheidt.

De voorbeelden hiervan zijn legio. Denk aan James Joyce, *De Kapellekensbaan* van Boon, *Het stenen bruidsbed* van Mulisch...

Traditieargument

Men kan een boek ook waarderen omdat het een bepaalde traditie voortzet.

Relativiteitsargument

Dit betekent dat een boek gewaardeerd wordt, omdat het binnen een bepaalde reeks waardevol is. Het gaat hier om de relatieve waarde van een boek dat men absoluut gezien toch niet zo waardevol vindt. Een boek dat op zichzelf niet zoveel nieuws brengt, kan toch gewaardeerd worden omdat het bijvoorbeeld binnen het oeuvre van de auteur een zinvolle afsluiter is. Aan de andere kant kan een debuut dat gebreken vertoont, toch als veelbelovend geprezen worden tegen de achtergrond van de boeken die nog zullen volgen.

Zo werd *Slaap* van Annelies Verbeke de hemel ingeprezen, mede omdat het een debuut was.

Ten slotte kan een boek behoren tot een marginaal genre waarvan de criticus een grootse toekomst voorspelt: voor de criticus kan het literaire werk ondanks zijn gebreken dan toch waardevol zijn, omdat het tot dat genre behoort.

DEEL 2: LEERBOEK

In het tweede deel van dit artikel proberen we de vraag te beantwoorden: hoe kun je in je onderwijspraktijk aan de slag met Boonstra? We verlangen van onze leerlingen dikwijls dat ze literaire werken beoordelen zonder dat ze daarop degelijk voorbereid zijn. Er wordt wel eens verondersteld dat leerlingen voor de vuist weg argumenterende literaire betogen kunnen produceren. En dit ondanks het feit dat je zo vaak over 'ontlezing' hoort klagen. Hoe kun je leerlingen literair beoordelingsvaardiger maken? We gebruiken een stappenplan en baseren ons daarbij op een niet-theoretische manier op de theorie van Boonstra.

STAP 1

Je bespreekt klassikaal enkele door je leerlingen gemaakte of enkele door scholieren gemaakte en van het internet geplukte besprekingen en laat de leerlingen inductief diverse soorten argumenten ontdekken.

Leerlingen uit een 6 aso lezen *Godverdomse dagen op een godverdomse bol* van Dimitri Verhulst. Je vindt hieronder enkele van hun commentaren. We hebben de (sub)categorie van Boonstra tussen haakjes toegevoegd.

Ik vind Godverdomse dagen beter dan Problemski Hotel.
(Relativiteitsargument)

Hoewel het einde verrassend is, kon het boek me niet de hele tijd boeien.
(Pragmatisch: emotioneel)

Het feit dat er geen echt hoofdpersoonage in voorkomt vind ik schitterend en origineel.
(Originaliteitsargument)

Geen boek dat in mijn top tien terecht zal komen. We leren op school hoe de wereld ontstaan is volgens het darwinistisch model. Ik vind het overbodig daar een roman over te schrijven. Neem een boek over biologie en geschiedenis en je weet het ook allemaal. En bovendien hoef je dan al dat vulgair taalgebruik (klote, teef) en een portie vrouwenonvriendelijkheid dan niet te slikken.
(Mimetisch: moreel – Pragmatisch: didactisch)

In het personage 't is de mens duidelijk herkenbaar. Het verhaal heeft een strakke opbouw en de verhaallijn is helder. De tekst leest vlot.
(Autonomistisch: compositorisch)

Ik hou van zijn stijl. Op pagina 40 ontdekte ik zelfs een chiasme: “De druiven liggen daar allemaal niet wakker van, de geiten evenmin, maar zij moeten het dan ook accepteren dat ze worden uitgemolken en leeggeknepen”.

(Autonomistisch: stilistisch)

Ik probeerde me met 't te identificeren. Hoe zou ik reageren op zo'n gebeurtenis (ontdekking van Amerika)? Zou ik 'de ontdekten' beter behandeld hebben of zou ik ze ook de kop hebben ingeslagen als ze niet genoeg voor me werkten? Dit boek duwt me echt in een positie van zelfreflectie.

(Pragmatisch: identificatie)

We zijn ervan overtuigd dat je op deze inductieve manier beslist de leerlingen al enkele (sub) categorieën zelf zult laten ontdekken zonder dat je ze hoeft te benoemen.

STAP 2

Aan de hand van recensies in kranten of tijdschriften laat je de leerlingen ontdekken welk soort argumenten de critici hanteren. Verzamel een aantal recensies en ga na welke argumenten daarin terug te vinden zijn en of er soorten argumenten zijn die in de recensies van de leerlingen niet voorkwamen.

De leerlingen van de 'Godverdomsedagenklas' onderzochten:

- *Alleen maar nette mensen* (Robert Vuisje);
- *Godverdomse dagen op een godverdomse bol* (Dimitri Verhulst);
- *Het diner* (Herman Koch);
- *De heining* (Jan Van Loy);
- *Visser* (Rob van Essen).

We beperken ons hier tot een recensie van *Alleen maar nette mensen* (Robert Vuisje, 2008) en voegen telkens de (sub)categorieën van Boonstra toe. Dat is een interessante recensie omdat ze, alhoewel door een recensent geschreven, hoofdzakelijk op de literaire receptie ingaat, niet van de recensent zelf, maar van zwarte Nederlandse vrouwen en andere recensenten.

In Nederland is een rel ontstaan rond het boek 'Alleen maar nette mensen' van Gouden Uil-winnaar Robert Vuijsje. Zwarte vrouwen vinden zijn boek denigrerend.

Robert Vuijsje zal zich het vervolg op zijn bekroning met de Gouden Uil allicht iets prettiger hebben voorgesteld. Had het juryrapport van de Gouden Uil het

nog met een knipoog over 'de onmogelijke zoektocht van een witte liegman naar de intellectuele negerin' in een boek dat werd geschreven 'in Nederlands dat swingt als een Afrikaanse tiet' en met 'een ritme dat strakker zit dan een zwarte bil in een te kleine luipaardlegging', dan reageren zwarte vrouwen in Nederland verontwaardigd op zijn roman. Vuijsje wordt beschuldigd van seksisme en racisme.

(Mimetisch: moreel)

Vuijsje schrijft in 'Alleen maar nette mensen' expliciet en ongekuist over zwarte vrouwen. Zo heeft hij het over zijn zoektocht naar de 'intellectuele negerin' die wel hersenen maar ook een 'cup 95F' en een 'dikke bil' heeft. Precies die als karikatuur bedoelde omschrijvingen schieten bij flink wat zwarte vrouwen in Nederland in het verkeerde keelgat. Ze zouden de vooroordelen tegenover zwarte vrouwen alleen maar bevestigen.

(Pragmatisch: emotioneel en identificatie)

Vuijsje – een joodse Nederlander die eruitziet als een Marokkaan – zegt dat hij zijn eigen sociale verwarde achtergrond in zijn boek probeerde mee te geven.

(Expressief: expressief)

Maar zo hebben velen dat niet begrepen. Tijdens een literair debat in Amsterdam werd hij door vooral zwarte vrouwen uitgejouwd. Sommigen hadden het 'over de pijn van de zwarte vrouw die tot seksueel object werd gemaakt', anderen namen het dan weer op voor de 38-jarige schrijver door te stellen dat hij de lezer een blik gunt op de (zwarte) bevolking in Nederland.

(Mimetisch: afspiegeling)

'Iedereen vindt in mijn boek blijkbaar iets om zich gediscrimineerd te voelen', aldus de auteur. Nog afgezien van het heisa rond seksisme en racisme, stellen sommige recensenten in Nederland zich ondertussen ook vragen over de literaire kwaliteit van Vuijsjes debuutroman. NRC noemde de bekroning met de Gouden Uil en de nominatie voor de Libris al 'een belediging voor alle literatuurliehebbers'.

(Traditieargument)

Uit: *De Standaard*, mei 2009

Je hoeft je als leraar uiteraard niet te beperken tot geschreven bronnen. Ook literaire programma's op tv of radio kun je gebruiken, waarbij je literaire receptie combineert met luisteren/of kijkvaardigheid. Je leerlingen moeten trouwens zelf evenzeer over literatuur kunnen spreken als erover schrijven.

Het is bij deze tweede stap misschien goed je leerlingen erop te wijzen dat het bij receptieonderzoek niet om de waarheid gaat. De ene criticus kan een boek hypen, de andere kan hetzelfde boek met de grond gelijkmaken. Een recensie zegt soms meer over de recensent dan over de auteur en het boek zelf. Soms gaan recensies eerder over de recensentenpoëtica in plaats van over de auteurspoëtica. Maar zelfs dat is minder belangrijk. Waar het om gaat, is de gefundeerde en gemotiveerde argumentatie die in een recensie of evaluatie te vinden is.

STAP 3

De leerlingen schrijven zelf een receptieverslag en/of een recensie. Als vertrekpunt gebruik je het oriënterings- en voorbereidingskader hieronder. We hebben de categorieën toegevoegd. Je hoeft die in je lespraktijk niet over te nemen, hoewel we ons kunnen voorstellen dat het voor 'betere' leerlingen geen kwaad zou kunnen als je ze toch toevoegt.

Een recensie schrijven ORIËNTERINGS- EN VOORBEREIDINGSKADER				
Categorie	Uitspraak	Ja/nee	Explicitering en/of voorbeelden	+/-
Afspiegelingsargument	Het boek geeft de werkelijkheid waarheidsgetrouw weer.			
	Het boek komt geloofwaardig en levensecht over.			
	Je ziet wat in het boek gebeurt als het ware voor je eigen ogen gebeuren.			
Abstraheringsargument	De auteur maakt in zijn boek 'aanpassingen' aan de werkelijkheid.			
	De auteur voegt een symbolische waarde toe aan elementen uit de werkelijkheid.			
	De auteur overstijgt zijn eigen werkelijkheid om zijn boek een meer universeel karakter te geven.			
Engagementsargument	Het boek getuigt van de betrokkenheid van de auteur bij de politieke of sociale actualiteit.			
	De auteur durft een stelling in te nemen over actuele/historische problemen.			
	De auteur durft voor zijn ideaal of ideologie opkomen.			
Moreel argument	De auteur schrijft niet nodeloos over seks en geweld.			
	De auteur staat voldoende achter de emancipatie van de vrouw.			
	De auteur neemt voldoende afstand van racisme en extremisme.			

Categorie	Uitspraak	Ja/nee	Explicitering en/of voorbeelden	+/-
Emotioneel argument	Dat boek kon me boeien.			
	Het boek heeft me aangegepen.			
Identificatie-argument	Het was alsof ik alles zelf meemaakte en een deel van het boek was.			
	Ik kon me goed in de personages inleven.			
Didactisch argument	Je kunt iets leren uit dit boek.			
	Dit boek leidt tot inzicht in bepaalde situaties en in de menselijke psyche.			
	Dit boek bevat echt stof tot nadenken.			
Expressief argument	In de roman verneem je veel over de persoonlijkheid van de auteur.			
Intentioneel argument	De auteur heeft zijn bedoeling (namelijk: ...) bereikt.			
Argument van auteurspoëtica	Het werk past in de opvatting die de auteur over literatuur heeft.			
Compositie-argument	Het boek heeft een duidelijke hoofdstukken-structuur.			
	Het boek heeft een duidelijke chronologische opbouw.			
	Alles in het boek hangt goed en logisch samen.			
Stilistisch argument	De auteur heeft een mooie stijl.			
	Het taalgebruik van de auteur is opvallend.			
	De auteur schrijft vlot leesbare zinnen.			
Originaliteits-argument	Het boek is origineel wat het onderwerp betreft.			
	De auteur durft over dingen schrijven, waar andere auteurs niet over schrijven.			
	De auteur heeft leuke invallen in het boek verwerkt.			
Traditie-argument	Dit boek past perfect in de traditie van ... (bv. naturalisme, thriller).			
Relativiteits-argument	Het boek is een waardevol onderdeel van het werk van de auteur.			
	Het boek is knap als onderdeel/slot van ... (bv. een trilogie, een reeks).			
	Vergeleken met ... van ... is dit boek beter/slechter.			
	Het boek is een veelbelovend debuut.			

De leerlingen krijgen de volgende instructies:

- Vul 'ja' in wanneer je vindt dat de uitspraak waar is en 'neen' wanneer je vindt dat ze onwaar is. Bijvoorbeeld: je vindt dat het boek de werkelijkheid inderdaad waarheidsgetrouw weergeeft. Je schrijft dus 'ja'.
- Expliciteer in kernwoorden waarom je voor 'ja' of 'neen' gekozen hebt. Voeg eventueel concrete 'bewijzen' bij (of pagina's waar concrete 'bewijzen' te vinden zijn).
- Vervolgens vul je + of – in. Je vindt het bijvoorbeeld een pluspunt voor het boek dat de werkelijkheid waarheidsgetrouw wordt weergegeven. Dus vul je + in.

Op basis van dit oriënterings- en voorbereidingskader zouden je leerlingen dan in staat moeten zijn een gefundeerde recensie te schrijven. Het kan in het begin, afhankelijk van de sterkte en de vaardigheid van je leerlingen, aangewezen zijn eerst een klassikale oefening te maken, eventueel met een aangereikt schrijfkader. Bepaalde argumenten (bijvoorbeeld het relativiteitsargument) zullen de leerlingen beter kunnen hanteren naargelang ze meer gelezen hebben.

BESLUIT

De leerlingen moeten voor hun literair portfolio opdrachten vervullen die structureel-analytisch, creatief, leeservarend, mediagericht zijn. Het model van Boonstra is niet zaligmakend, niet volledig en niet perfect, maar het kan ongetwijfeld tot kwaliteitswinst bij de hierboven vermelde opdrachten en tot een dieper literair inzicht leiden en in die zin met zekerheid bijdragen tot de uitbouw van de literaire competentie van de leerlingen. Ik denk bovendien dat het ook ons als leraar bewuster met recensies leert omgaan en ook aan ons tools of zelfs een

format aanreikt om zinvol literatuur te bespreken en te beoordelen.

Bovendien kan alleen al het uitgangspunt dat je receptief vanuit vijf invalshoeken naar een literair werk kunt kijken, verrijkend en verhelderend werken en je als leraar helpen om zinvolle vragen op te stellen bij literaire teksten die je in de klas behandelt, eventueel zelfs vragen die je normaliter zelden of nooit in leerboeken vindt en bovenal vragen die vanuit de lezer, in ons geval de leerling, vertrekken.

*José Vandekerckhove
Specifieke Lerarenopleiding Talen, K.U.Leuven
Pedagogische begeleiding Bisdom Brugge
josehenri.vandekerckhove@arts.kuleuven.be*

Bibliografie

Abrams M.H. (1973). *The mirror and the lamp: romantic theory and the critical tradition*. New York: Norton.

Boonstra, H.T. (1979). Van waardeoordeel tot literatuuropvatting. *De Gids*, 142, p. 243-253.

Mooij, J.J.A. (1973). Problemen rond literaire waardeoordelen. *De Gids*, 136, p. 461-473.

Mooij, J.J.A. (1979). De motivering van literaire waardeoordelen. In: J.J.A. Mooij, *Tekst en lezer. Opstellen over algemene problemen van de literatuurstudie*. Amsterdam: Athenaeum - Polak & Van Gennep, p. 253-278. [Licht gewijzigde versie van Mooij (1973).]